

A DUNAVÖLGY RENDEZÉSE.

A nemzetiségi kérdéstől a kisebbségi kérdésig.

Abban a tényben, hogy a régi *nemzetiségi* kérdés a békeszerződések megkötése után átalakult *kisebbségi* kérdéssé — a Szövetséges és Társult Hatalmak hadicéljai egyikének vélelmezett valóra válását kell látnunk. A háború előtti «nemzetiségi kérdés» terminológiai tartalmában ugyanis azt jelentette, hogy Európában vannak elnyomott és felszabadításra váró népek, amelyeknek igényét pusztán az állam jogi szabályozás nem elégítheti ki, hiszen ilyenrel például a monarchia keretén belül is rendelkeztek, hanem a meglévő államhatárok feloldása révén kell keresni olyan új rendezést, mely egyes népeknek, vagy népcsoportoknak átcsoportosítása után lehetővé fogja tenni, amire az új európai békét az érdekelt államok fektetni akarták, hogy t. i. a nemzetiségi igények elismerése és kielégítéseképp az államjogi határok az etnikaiakkal összeessenek s így az új rendezés után még mindig megmaradó nemzetiségek valóban kevesebben legyenek, vagyis kisebbséget alkossanak az államalkotó népelemmel szemben.

A Németország oldalán küzdő monarchia, de különösen Ausztria ellenállóerejének megtörésére ez az elv felette hatásosnak ígérkezett s annál is inkább, mert követelményei a kor szellemirányával összeesni látszottak. A világháború küzdelemteljes éveit alatt ugyanis a «nemzetiségi kérdés» felszínre tartása — sőt Wilson üzeneteiben egyenesen bevallott hadicéllá avatása — veszedelmes fegyvert jelenthetett a szövetséges és társult hatalmak kezében a központi hatalmak ellenállóerejének megtörésére, de kihatásaiban talán mégsem eredményezte volna a status quo olyan méretű módosulását, mint amilyen 1919—1920-ban csakugyan bekövetkezett, ha a katonai összeomlás folytán hatalomra jutott forradalmi pártok — önző és

rövidlátó pártérdekből — nem igyekeznek olyan mohó sietséggel a veszített háború összes «következményeit levonni» és a még mindig eredményesnek ígérkező katonai ellenállást teljes egészében felszámolni. Doktriner felfogásuk és politikai járatlanságuk azonban meggátolta őket abban, hogy az előállott helyzetet tárgyilagosan felmérni tudják. A győztes nyugati hatalmak sikerében nem az ellenség, hanem a demokrácia győzelmét és térhódítását tudták csak meglátni és felfedezni. Nem számoltak azzal a politikai tétellel, hogy a teljes passzivitásból előálló helyzetet konkurens népek mindig hajlandók fokozott aktivitás formájában kihasználni s így — különösen ebben a zavaros időben — a tettek a hirdetett elméletek és jelszavak rovására kész helyzetet teremthetnek különösen itt a Dunavölgyben, ahol egyes kis, de terjeszkedni szándékozó államoknak háborús szolgálataik miatt a szövetséges és társult hatalmak lekötözöttjeik voltak. A réalpolitika vastörvényeinek figyelmen kívül hagyása mellett tehát ebben a hatalmilag teljesen légtüresé vált térben is nagyobb jelentőséget tulajdonítottak a hangoztatott elveknek és jelszavaknak, mint azoknak a politikai, de immár hatalmi síkon mozgó eseményeknek, amelyek törvényszerűen és logikusan nőttek ki a legyőzött népek passzivitásából. A terjeszkedő s napról-napra újabb területeket hatalmuk alá vont új nacionalizmusokkal szemben csak a wilsoni elvek következetes hangoztatásával igyekeztek védekezni, s régi nemzetiségi pártokkal fennállott szoros kapcsolataik révén — s főleg ezek jóhiszeműségét feltételezve — arra számítottak, hogy ez elvek gyakorlati alkalmazása nem fog elviselhetetlen, de főleg igazságtalanul súlyos terhet róni a legyőzött népek vállára. A monarchia katonai ellenállásának gyors felszámolása a forradalmi pártok e jóhiszemű, de felette tájékozatlan felfogásában lelte magyarázatát. Hiszen Wilson beszédeiben és üzeneteiben egy olyan új Középeurópa, de méginkább Dunavölgy tervét vázolta fel, amelynek első fogalmazványát tulajdonképpen még a múlt században az emigráns Kossuth Lajos készítette el s amely így népszerű tudott lenni nemcsak a nemzeti igényeik által elsősorban érintett népek szemében, de Magyarországon is, ahol a nemzetiségi kérdés paritásos megoldásától jobb- és baloldalon egyaránt sokan várták Magyarország politikai és gazda-

sági súlyának megnövekedését, illetőleg központi fekvésének és jelentőségének — idővel esetleg éppen Bécs kárára bekövetkező — hatványozottabb kiemelkedését.

A háborúelőtti nemzetiségi kérdés rendezésének és kisebbségi kérdéssé degradálásának ezért nem állta útját tehát a kossuthi jelszavakat érvényesülési jogcímül felhasznált forradalmi mozgalom. A vesztes háború valószínű következményeinek számításba vétele mellett sem gondolt arra, hogy a békefeltételek ezektől az elvektől jelentős eltérést hozhatnak s a kikerülhetetlen, de eme jelszavak alapján csekélynek ígérkező területveszteségért kárpótlást remélt abban a feltételezett változásban, hogy a békessé és sűrűlődsmentessé váló politikai légkörben új, főleg magyar érdekeknek kedvező gazdasági fejlődés indulhat, hogy a nemzetiségi ellentétektől itt-ott megzavart belpolitikai légkör kitisztul és a nemzetiségi tömegek múltéhoz viszonyított «aránylagosabb» megoszlása miatt mód nyílik a kisebbségi jogvédelem hatályosabb gyakorlására is, vagyis új, «kompenzációs politika» üzésére. Ily értelemben a kisebbségi kérdés csakugyan utódává, mintegy csődtömegévé vált volna a nemzetiségi kérdésnek, hiszen a probléma legkényesebb s legtöbb feszültséget okozó politikai momentumait kikapcsolta volna s pusztán jogi kérdéssé szűkülve a nemzetiségileg annyira heterogén Dunavölgyben semmiféle határrendezéssel ki nem küszöbölhető — de immár inkább csak szórványokban, mint összefüggő tömbökben lakó — nemzetiségek problémakörét és létfeltételeit ölelte volna fel sokkal inkább kulturális és jogi, mint politikai tartalommal.

Hogy ez az európai béke szempontjából szükségesnek látszó rendezés ilyen formában s ily alapelvek figyelemmel tartása mellett nem következhetett be, ennek okát a politika gyakorlati kinövéseiben s káros vagy sok esetben igazságtalan kompromisszumaiban kell keresnünk. A nemzetiségi kérdést, ezt a tipikusan középeurópai és dunavölgyi problémát ugyanis a régi hatalmi viszonyok és keretek megváltozása, illetőleg feloldódása után más eszközökkel és irányelvekkel, mint amilyeneket egykor Kossuth és a háború tartama alatt Wilson kijelölt, már aligha lehetett volna rendezni. Ez elvek szerint a nemzetileg és kulturális tekintetben érett népeket önálló

nemzeti léthez kellett volna juttatni, vagy teljes függetlenné válás, vagy régi államkereteik föderalizálása útján; míg a számuknál, elhelyezkedésüknél, gazdasági érdekeiknél, súlyuknál vagy kulturális színvonaluknál fogva erre alkalmatlan népeket vagy népcsoportokat a nemzetiségi védelem és egyenjogúság, vagyis a modern értelemben vett kisebbségi jog kiépítésével és általánossá tételével kellett volna a többségi népek elnyomó és beolvasztó törekvései ellen megvédelmezni. E változás keresztülvitelére szolgált volna a Wilson által követelt és kilátásba helyezett «önrendelkezési és népszavazási» elv, amelyet a háborúban vesztes nemzetek is igazságosnak ismertek el és alkalmazása elé nagy bizalommal tekintettek, mert joggal feltételezhatték, hogy a monarchia sok évszázados fennállását elősegítő és azt biztosító, a világháború befejezése után is szerepet játszó politikai, történelmi, gazdasági és kulturális okok miatt az érdekelt népek szabad véleménynyilvánítása a monarchia, de főleg Magyarország érdekeire nem lesz elviselhetetlenül kedvezőtlen, hiszen a nemzetiségi kérdés progresszív megoldásának s ezzel kapcsolatban a monarchia államszövetségi rendje revíziójának nemcsak a szocialista és demokrata pártok között voltak meggyőződéses hívei, hanem ennek szükségét udvari és konzervatív körökben is hangoztatták, csupán a sorrend tekintetében voltak eltérések. Így Tisza István elsőnek a román-magyar kérdést szándékozott rendezni, Ferenc Ferdinánd trónörökös és később IV. Károly a délszláv, Andrássy Gyula gróf pedig — a monarchia utolsó külügyminisztere — a lengyel igények kielégítése által törekedett az eddig magyar-osztrák dualista renden felépített monarchiát újjászervezni, vagyis trialista alpra fektetni.

Wilsonnak az amerikai szenátus előtt 1918 február 21-én tartott beszédében — amelyben a jövő békeszerződések négy alapelvét meghatározta — ezek az elvek — inkább tompított, mint kiélezett beállításban — mind méltánylást nyertek, tehát mindenképp indokolatlan lett volna, ha velük szemben az érdekelt és háborút vesztes államok merev ellenállást tanúsítanak. «Népeket és tartományokat — mondotta — nem lehet egyik államszövetségből egy másikba áttolni, mintha csupán tárgyakról vagy kövekről lenne szó valamely játékban...

Oly területi kérdéseket, amelyeket a háború felvetett az illető lakosság érdekében és javára, nem pedig a versengő felek ki-egyeztése vagy kompromisszuma egy része gyanánt megoldani. Híres 14 pontjában a monarchiát illetőleg és a határrendezés tekintetében ezért nem helyezkedett még csak etnikai alpra sem s elegendőnek tartotta maximális követelményként «autonom fejlődésük» biztosítását követelni, mert a népszavazást számításba véve nem tartotta lehetetlennek ő sem, hogy az így «megkérdezett» népek — ha alkotmánymódosítás árán is, de továbbra is — eddigi impériumuk kötelékében szándékoznak tovább élni. Egyedül a jogos, kielégíthető, kölcsönös és indokolt igényekkel számoló békét tartotta maradandónak s ezért hangsúlyozta a szenátushoz küldött egyik üzenetében e manapság is annyira aktuális gondolatokat: «A kérdés tehát, amelytől egészében függ a világ jövőbeli békéje és boldogsága a következő: a jelenlegi háború egy igazságos és biztos békéért, avagy csak az erők új egyensúlyáért való harc-e? Ha csak egy új egyensúlyért való küzdelem, úgy ki akarja, ki tudja az ily megállapodás stabilitását biztosítani? Csak egy nyugodt Európa lehet tartós Európa . . . Csak az a béke lehet állandó, amelynek alapja az egyenlőség és a közös részesedés a közös áldásokban . . . Megszegnének minden békét, amely nem ismeri és nem fogadja el ezt az elvet. Az ilyen béke nem támaszkodnék az emberiség érzéseire és meggyőződéseire. Egész népek szellemi forrongása súlyosan és állandóan küzdene az ilyen béke ellen és a világ rokonszenveznék e küzdő népekkel. A világ nem élhet olyan békében, amely nem biztosítja az élet nyugalmét és nem fogadhat el állandónak oly békét, amely ellen egyes népek akarata lázadozik, amelyben a lélek, a jog, az igazság és szabadságérzés nem tud megnyugodni».¹

A Középeurópát rendezni hivatott wilsoni elv azonban a békeszerződéseik megalkotásakor mégis háttérbe szorult. Nemcsak az általa kívánatosnak jelzett népszavazást mellőzték a nemzetiségi ellentétektől leginkább feldúlt dunavölgyi térben, hanem az etnikai kívánalmakat is számításon kívül hagyták, amikor kitűnt, hogy ezeket sem a gazdasági, sem a

¹ Wilsonnak a népek ligája ügyében 1917 januárjában kelt kongresszusi üzenetéből.

történelmi, sem a stratégiai szempontokkal nem lehet összeegyeztetni. Az elvi alapon elképzelt rendezés keresztülvitelét azonban leginkább azok a reálpolitikai okok akadályozták, amelyek hatalmi szempontokból származtak s egyrészt a mai utód-államok javára külpolitikai kötelezettségeket róttak a Szövetséges és Társult Hatalmakra, másrészt abban a tételben nyertek kifejezést, hogy a monarchia nemzetiségileg annyira heterogén államtömbjét — «mint a dunavölgyi béke állandó akadályát» — felszámolni szükséges ha másért nem, már csak azért is, hogy az esetleg újra reintegrálódó monarchia ismétetlen támaszt ne nyújthasson annak a Németbirodalomnak, amelynek oldalán küzdötte végig a világháborút s amely azidőben a «völkisch» gondolat jogcímén még nem vindikált magának jogot ez ellenállóerejében annyira legyöngített testvér német nemzet területére. A népszavazás, önrendelkezési elv és etnikai határok szempontjának elejtésével tehát az új határok megvonásánál főleg gazdasági, de még inkább stratégiai és külpolitikai elvek jutottak méltányláshoz, miközben a megoldásra és rendezésre váró nemzetiségi kérdés kívánalmi háttérbe szorultak, a nemzetiségi tömbök arányos megosztás helyett azok pusztá átcsoportosítása következett be, vagyis — mint Balogh Artúr megállapította —: «A békeszerződések nem oldották meg a nemzetiségi kérdést, annak csak új alakot adtak a hatalmi viszonyok megfordításával».¹

A békeszerződések megkötésekor megalkotott, ma is hatályban lévő kisebbségvédelmi rendelkezések ezért nem tudnak megfelelni eredeti hivatásuknak. Elvi elgondolásukban és mai rendszerükben ugyanis feltételezték a nemzetiségi kérdés legalább olyan fokú rendezését, mint amelyet a wilsoni elvek tartottak kívánatosnak. Ha az érdekelt népeknek nemzetközi ellenőrzés alatt megtartott népszavazás útján módjukban állott volna hovatarozandóságukról szabadon dönteni s így a nemzetiségi kérdés politikai ellentéteit megszüntetni és felszámolni, vagy akár ily úton, akár szabadon folytatott tárgyalások révén széleskörű autonómiáikat megvalósítani, úgy a további hatályos szabályozás megoldható lett volna a

¹ *Balogh Arthur*: A kisebbségek nemzetközi védelme. (Berlin, 1928. 324. old.)

politikai jellegű nemzetiségi kérdést pusztán jogi szabályozás keretei közé szorító kisebbségi kérdés útján. Hiszen a nemzetiségi követeléseket kielégítette volna a népszavazás és a nemzetiségek kollektív jogalanyiságával számoló autonómiák rendszere, tehát az ezek dacára is megmaradó, de most már minimális számra csökkent nemzetiségek igényeinek rendezésére mindenképp elegendőnek bizonyult volna a nemzetiségi jogvédelem tekintetében minimális kívánalmakat szem előtt tartó és biztosító mai kisebbségvédelmi rendszer. Azáltal azonban, hogy ez a feltételezett, de meg nem valósított rendezés elmaradt, hogy a maximális igények kielégítésére is csak a mai, minimális keretek között mozgó védelem lépett hatályba — hasadás következett be a probléma rendezését tisztázni hivatott elvi célkitűzések és gyakorlati módszerek között. A kisebbségvédelem mai rendszere ugyanis nem képes felölelni és megoldáshoz juttatni a probléma összes részletkérdéseit, mert a csupán politikai eszközökkel rendezhető kérdések tekintetében is elegendőnek tartja a jogi szabályozás mértékét. A háború előtti nemzetiségi kérdés tehát nem szűnt meg, de még csak át sem alakult, hanem — fordított hatalmi viszonyok között — teljes terjedelmében bevonult újra a rendezésre váró külpolitikai kérdések tömegébe. És amint a háború előtt nem tartották elegendőnek a nemzetiségek kollektív jogalanyiságát el nem ismerő állam jogi szabályozás mértékét a kérdés megnyugtató rendezésére, úgy Európa igen sok nemzetiségi kérdését ma sem lehet a kisebbségi jogvédelem mai keretei között felszámolni vagy megnyugtató befejezéshez juttatni. A hatályban lévő kisebbségvédelmi rendelkezések tehát kompromisszum eredményeként láttak napvilágot. Elvi téren lemondtak arról a hivatásukról, hogy hathatósan és minden fenntartás nélkül rendezzék a megoldásra váró kérdések összességét; gyakorlati vonatkozásban pedig a védelem körét szűkebbre vonták, mint ahogy azt az érdekelt államok közjogi téren már a háborút megelőző időben szabályozták. A múlttal szemben fejlődést csupán az a mozzanat jelentett, hogy a kisebbségvédelem rendszere a középeurópai államokat illetően kiemelkedett az államjogi szabályozás keretei közül s nemzetközi jellegét kapott. A hatalmi helyzet egyoldalú eltolódása

azonban ennek az egyébként igen helyes és örvendetes fejlődésnek is igen kétséssé tette az értékét, amit bizonyít a kisebbségek által a Népszövetséghez juttatott petíciók özöne, vagyis az a tény, hogy a hatályos, illetőleg tényleg gyakorolt kisebbségvédelem a legtöbb esetben még a szerződések és törvények által biztosított mértéken is alul maradt. A kisebbségi, illetőleg békeszerződések tehát a hatalmi helyzet által illuzóriussá tett nemzetközi szabályozás előnyét leszámítva, a kisebbségvédelem terén négy fogyatékoságban szenvedtek: 1. lemondtak a politikai és háború előtti értelemben vett nemzetiségi kérdés rendezéséről, mert a népek önrendelkezési elvének érvényt nem szereztek; 2. anyagi jogi értelemben a jogosultságok körét a nemzetiségi ellentétek által leginkább érintett volt monarchia területén alakult részben új, részben régi államokban megszüktették; 3. az így megszüktett kisebbségi jogok érvényesítését az alaki eljárás és jogérvényesítés szempontjából kielégítően nem rendezték, mert a kisebbségeknek, mint kollektív perbeli jogalanyoknak kezdeményező és perképviseleti jogát sem állami, sem államközi vonatkozásban nem biztosították s végül; 4. igen sok, nemzetközi és közjogi vonatkozásban de erre életbelépett jogszabályt sem hajtották végre, illetőleg azok alkalmazásánál a jogszabály imperatív rendelkezéseitől eltekintettek. Ha pedig mindezekhez hozzászámítjuk, hogy a reálpolitikai és hatalmi szempontokat éppen a béke megóvása érdekében szem elől nem téveszthető Népszövetség formális és pusztán jogi eljárás helyett a petíciók tekintetében kénytelen volt hatalmi érdekekre és presztízs szempontokra is figyelemmel lenni, úgy tiszta képet alkothatunk a manapság hatályos kisebbségvédelem felette relatív értékéről és az európai — negyven millió főnyi — kisebbség nehéz helyzetéről, végül mindezekben felül még azt is tekintetbe kell vennünk, hogy a nacionalizmus gondolata politikai és államjogi kereteit túllépve ma már gazdasági téren is fokozottan érvényesül s a minden európai államot terhelő gazdasági válság kihatásait nemzetiségi államokban elsősorban — akár fokozott adóterhek, akár kisajátítások vagy üzemi racionalizálások révén — a nemzetiségek vállára akarják áthárítani. Érvényesnek fogadhatjuk el Ottlik László ama megállapítását, hogy

ma a kisebbségeket terhelő nyomás a háború előtti állapottal szemben hármassal, mert: «magukat az államokat szorítja a politikai és gazdasági krízis; az ezekben az államokban uralkodó népelemek, elsősorban a «régie» területek többségi népe javára a magasabb kultúrájú és civilizáltabb, új területek lakossága (nemzetiségre tekintet nélkül) maga is kizsákmányolás áldozata: de ezeken a területeken is a (kisebbségi népet) sújtja a politikai és gazdasági elnyomás a legnagyobb erővel».¹ A nemzetiségi kérdésnek kisebbségi kérdéssé való átalakulása tehát, mint látjuk, nem a fejlődés jegyében történt. A pusztai jogi szabályozás kereteit meghaladó nemzetiségi ellentéteket éppen úgy nem számolták fel, mint ahogy a kisebbség jogvédelmi rendezéseket is csak elvétele hajtották végre hatályos formában. A nemzetiségi kérdés tehát nem szűnt meg, sőt jelentősége fokozódott, de emellé lépett a most már nemzetközi szabályozásra számot tartó kisebbségi kérdés is, vagyis a háború előtti idővel szemben a változás sokkal inkább a probléma kiterjedésében, mint megszűlésében szemléltethető. Nem is egy, hanem két problémakör is tisztázásra vár tehát s a haladás a gyakorlatig, sajnos, még mind a mai napig el nem jutott abban az elvi jelentőségű felismerésben szemléltethető csupán, hogy ma már nyilvánvalóvá vált e két kérdés-komplexum tartalmi és célbeli heterogenitása, vagyis az a belátás, hogy vannak kisebbségi kérdések, amelyek sokkal jelentékenyebbek, minthogy pusztán jogvédelmi intézkedésekkel orvosolhatók volnának, viszont ott is, ahol e szabályozás elegendőnek látszik az ellentétek felszámolása tekintetében mulhatatlanul szükségesnek látszik azok hatályos és fenntartás nélküli végrehajtása. Mai formájában tehát a kisebbségvédelem nem alkalmas arra, hogy számos Európában jogos és indokolt nemzetiségi igényt kielégíteni tudjon, de arra sem, hogy a pusztán kulturális vagy közigazgatási szabályokkal rendezhető kisebbségi igényeket rendezni tudja, ha azok végrehajtásáról a kisebbségek védelme felett felügyeletet gyakorolni hivatott Nemzetek Szövetsége a ma hatályban lévő eljárásjog revíziója által — kellő időben nem gondoskodik, ha az el-

¹ *Ottlik László*: A kisebbségi kérdés tegnap és ma. (Magyar Szemle, 1936. VI. 113—114. old.)

járását meg nem gyorsítja, az érdekelt kisebbségek kollektív perbeli jogalanyiségát el nem ismeri és végül lehetővé nem teszi politikai szempontoktól ment nemzetközi bíróságok eljárását minden olyan kisebbségi ügyben, amelyet államjogi téren rendezni lehetetlennek bizonyult.

A nemzetiségi és kisebbségi kérdés tehát két korszakot és két problémakört jelent Európa politikai történetében. Ennek a tételnek érvényességét maga a monarchia története bizonyította be a legmeggyőzőbben, mikor az állampolgári jogegyenlőség liberális értelemben vett alapelvein állva legmesszebbmenően honorálta a nemzeti, faji, nyelvi és vallási kisebbségek jogait s bizonyos mértékben még így sem sikerült ezek centrifugális törekvésének gátat vetni, mert kollektív személyiségüknek és jogaiknak az alkotmányjogban is nyomot hagyó elismerése elől — legalább is egyes népeket illetően — huzamosabb időn keresztül elzárkózott.

S hogy ez a külföldi propaganda által annyira befeketített nemzetiségi politika mégsem volt megmerevedettnek tekinthető, hogy a fejlődés csíráját magában hordta, azt mutatta az a számos — komoly politikai és tudományos személyi fedezettel bíró — tervnek előtérbe jutása, amelyek időről-időre napvilágra kerültek s a monarchia államszerkezeti revíziójának kérdésével foglalkoztak, amelyek részben megvalósításra is kerültek.¹

Hogy ezek az utóbbi tervek illetőleg törvények nem kerültek gyakorlati megvalósításra, ez egyedül a katonai helyzet alakulására vezethető vissza, vagyis arra a tényre, hogy a wilsoni elvek végrehajtásában feltétlen bízó forradalmi kormányok főlölesgesnek tartottak minden ellenállást s így a mai utódállamoknak a béketárgyalások megkezdéséig katonailag sikerült kész helyzet elé állítani a szerződések megalkotásában

¹ Renner-féle személyi rendszer alapján megvalósított 1905. és 1910. évi morvaországi és bukovinai választási törvények és az 1918-ban IV. Károly király által kibocsátott föderalizálási dekrétum. Ennek irányelvét követték a magyar köztársaság által hozott 1918. évi X., az 1919. évi VI. és XXX. néptörvények, amelyek a «Magyarországon élő russzin nemzet autonómiájáról», «a magyarországi német nép önrendelkezési jogának gyakorlásáról» és «Tótország-Slovenska Krajina önkormányzatáról» intézkedtek területiális, illetve a német kisebbség esetében kulturális és személyi alapon.

érdekelt hatalmak többségét. Pedig e keretek között úgy gazdasági, mint politikai tekintetben a mai mértéket messze meghaladóan sikerült volna minden bizonnyal a Dunavölgy stabilitását biztosítani, amit ha a népszavazások is szankcionáltak volna, úgy Középeurópa békéje talán évszázadokra rendeztetett volna. Mivel azonban e feltételektől eltekintettek s ennek dacára a mai kisebbségvédelem rendszerét úgy alkották meg, mintha az érdekelt népeknek mód adatott volna állami hovatartozásuk és önrendelkezési joguk gyakorlására, — érthető, ha a teljes egészében jogi keretek közé szorított kisebbségvédelem ma is megoldatlanul hagyja a nemzetiségi kérdés annyi nyugtalanságot és feszültséget okozni képes politikai problémáit. Hiszen ha a mainál jóval tágabb, gazdasági térre egyáltalán ki nem terjedő háború előtti rendelkezések nem tudták megakadályozni ezer (Magyarország), illetőleg négyszáz éves (a monarchia) államalakulatok békéjének és nyugodt fejlődésének megzavarását s így a középeurópai nemzetiségi kérdés fokozatos elmérgeződését, — hogy lehetne ezt várni a mai viszonyok között, mikor manapság a nemzeti gondolat Európa-szerte még erősödött, mikor a kisebbségvédelem nemzetközi jogi szabályozást nyert, mikor középeurópai síkban újra egész tömeg nemzetiségi állam alakult, de ellentétben a múlttal, ma nem állami lét után törő, hanem egykor már magas színvonalú állami létet élt nemzetek, illetőleg nemzetek milliós tömegei vettek kisebbségi sorsba? A békeszerződések nagy szolgálatot tettek az európai civilizációnak, mikor Lengyelország és a Balti Államok függetlenségét etnikai alapon újra helyreállították s ekként Nyugateurópa határát Kelet irányában jelentékenyen meghosszabbították. De elvi téren is nagy szolgálatot tettek a civilizációnak akkor, mikor a nemzetiségi ellentétektől annyira feldúlt középeurópai államok tömbjében az állam jogi szabályozás keretén túl, nemzetközi jogi szabályozást is adtak a kisebbségvédelemnek. Ez emelkedett és magas etikai érzéktől áthatott rendelkezések — amelyek elsősorban Középeurópa békéjét voltak hivatva intézményesíteni — azonban további kiépítést várnak részint elvi, részint gyakorlati síkban: vagyis az anyagi kisebbségvédelem körének kitágításával, az alaki vé-

delem hatályosabbá és gyorsabbá tételével és végül az északi államokban méltánylást talált etnikai elvek figyelembe vételével arra kell törekedni, hogy a kisebbségi kérdésben érdekelt többi nép és állam is e kérdést legalább olyan megnyugtató módon rendezze úgy politikai, mint jogi, vagyis etnikai és kisebbségvédelmi vonatkozásban, ahogy az a felszabadított északi államokban nyert megoldást s amely így lehetővé tette szinte minden időkre ez államok politikai és gazdasági együttműködését és súrlódásoktól ment együttélését. Dunavölgyi síkban is ügyelni kell tehát arra, hogy az államhatárok etnikai alapon rendeztessenek, hogy a határokon egy tömbben élő kisebbségek anyanépeikhez visszacsatoltassanak, hogy az e határrendezések után is középeurópai viszonyok folytán törvényszerűen megmaradó kisebbségek politikai, gazdasági, kulturális és vallási téren teljes egyenjogúságot élvezzenek. Ehhez azonban szükséges az ellentétek felszámolása, a kontroverz kérdések kölcsönös jóindulatú rendezése, mert a múlt egyszer már csődöt mondott módszereivel — amint erre ma már utódállambeli politikai írók is rámutatnak —, többet célt érni nem lehet, hiszen a népek egyéniségével és kultúrigényeivel vagy gazdasági kívánalmaival nem számoló rendelkezések egyformán veszélyeztetik a békét akár románok, szlovákok, szerbek, horvátok, akár magyarok, németek, bolgárok vagy rutének ellen és kárára gyakoroltatnak.¹

A kisebbségi kérdés nem más, mint a nemzetiségi kérdésnek jogilag rendezett, szabályozott és szabályozható része, de csak része, tehát tőle az egész probléma komplexum rendeződését és tisztázását várni nem lehet. A jövő útja: a kettő szimultán rendezése. A nemzetiségi kérdés csak az államhatárok etnikai rendezésével, a kisebbségi kérdés pedig csak a probléma szigorú jogászai szabályozásával és akként oldható meg, ha a «kisebbségvédelem» tartalmi és formális tekintetben harmóniába kerül egymással, vagyis: valóban kvantitatív értelemben vett kisebbségek állam jogi viszonyait lesz hivatva rendezni ellentétben mai állapotával, mikor egyes államokban

¹ *Torna Cornea*: A kisebbségi kérdés. (Cluj. 40—41. old.)

² *Ciato*: A kisebbségi kérdés Nagy-Romániában. (Targu-Mures, 7—12. old.)

tulajdonképpen a «többség» állampolgári jogainak minőségi értelemben vett lefokozását jelenti. Kossuth dunavölgyi elképzeléseit, illetőleg az ezekkel nagyon sok tekintetben párhuzamosan haladó wilsoni elveket — a valódi béke e biztosítékait — másképp nem lehet megoldáshoz juttatni, csak úgy, ha az érdekelt népek hajlandónak mutatkoznak a kompromisszumra: a legyőzöttek a múlttal, a győztesek pedig a jelennel szemben. Hiszen a dunavölgyi együttműködés szükségét ma is ugyanaz a politikai belátás sürgeti, ami Kossuth konfederációs tervének szülője volt: a germán és szláv erők ütköző pontján élő kis államok és népek tömegéből egy olyan szigetelő réteget kell szervezni, amely belső békéjénél, szerveztségénél, tehát erejénél fogva alkalmas lehet arra, hogy saját lábán állva elhárítsa Európa beborult ege felől az egymással rivalizáló szláv és germán világ háborúját. «Minden egyes aldunai nemzet — írta Kossuth konfederációs tervében —, ha sikerülne is népe köré gyűjteni a most máshová tartozó fajrokonait, legfeljebb másodrendű államot alkothatna, melynek függetlensége örökös veszélyben forogna s mely szükségkép alá lenne rendelve idegen befolyásoknak. De ha magyarok, szlávok és románok a fentebbi tervet felkarolják, elsőrendű, gazdag, hatalmas állam lesznek . . . mely sokat fog nyomni Európa mérlegében».

E terv ma is aktuális, hiszen a világpolitika érdeke sürgős együttműködést kíván a dunavölgyi népektől. Nincs más akadálya, minthogy mai napig sem nyert felszámolást a nemzetiségi kérdés. Ha Európa vezető hatalmainak és a Nemzetek Szövetségének mérlegelése és megfontolása révén mód nyílnék arra, hogy a nemzetiségi kérdés, az általunk jelzett értelemben, csakugyan kisebbségi kérdéssé váljék — a dunavölgyi együttműködésnek többet mi akadály sem állna útjában és valóra válnék Barbusse megállapítása, amellyel híres regényét, a «La Feu»-t befejezte: A világháború minden borzalmával is végeredményben nem volt hiábavaló, — mert egy lépéssel mégis csak előbbre vitte az emberi haladás és megbékülés mindenekfelett álló szent ügyét . . .

Pongrácz Kálmán.